

**МОДЕЛЮВАННЯ КРИТЕРІЇВ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ
ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ**

Стрельченко І.І.

У статті розглядаються проблемні питання кількісної оцінки якості та ефективності регіональної економічної політики. Обґрунтовано, що найбільш прийнятним на сучасному етапі розвитку України критерієм ефективності регіонального управління є міра наближення траєкторії розвитку регіональної економічної системи до рівня стаціонарної, що відповідає сталому розвитку. Розроблений метод комплексної оцінки ефективності управління соціально-економічним розвитком регіону

Постановка проблеми. Існуючі форми і методи оцінки ефективності регіональної економічної політики та формування відповідних корегуючих управлінських впливів не сприяють раціональному використанню наявного потенціалу й ефективному розвитку продуктивних сил окремих територій. За умов, коли відтворювальний процес у трансформаційному суспільстві характеризується нестабільністю, держава втратила важелі впливу на розвиток окремих галузей, а посткризове регулювання соціально-економічного регіонального розвитку ще не сформувалося як цілісна система. Відтак втрачаються оптимальні структурні пропорції та просторові пріоритети соціально-економічної сфери країни, руйнується її інфраструктурна складова, загострюється проблема економічної безпеки. У зв'язку з цим особливої уваги потребує розгляд практики формування та розвитку ефективної економічної політики на рівні регіону, оскільки саме тут зосереджені засоби виробництва, предмети праці, інноваційно-інвестиційний потенціал і потреби внутрішнього ринку, які вимагають формування адекватних механізмів регулювання економічного розвитку регіонів у ринкових умовах. Недостатній ступінь розроблення теоретико-методологічних підходів до формування й розвитку регіональної економічної політики (РЕП) та відповідних економіко-математичних методів і моделей у контексті соціально-економічного зростання регіонів країни свідчить про об'єктивну необхідність подальшого дослідження зазначеної наукової проблеми. Саме цим зумовлено обрання теми дослідження та його актуальність.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукову базу дослідження процесів формування та оцінки конкурентних переваг на державному та регіональному рівнях становлять численні праці відомих вітчизняних і зарубіжних учених. Так, у роботах Д. Рікардо, А. Маршалла, Дж. Кейнса, Д. Л. Медоуз, Т. М. Перріс, Н. Ф. Реймерса, Р. Стіверза, О. Д. Урсула, Дж. М. Хулса та інших закладено новітні форми й методи ведення конкурентної боротьби, обґрунтовано закономірності ринкової організації управління соціально-

економічними процесами. Слід відзначити вагомі здобутки в дослідженні різнопланових теоретичних і практичних проблем щодо формування регіональної економічної політики, управління регіональним розвитком в умовах невизначеності та її впливу на стан економічної, демографічної, екологічної безпеки регіонів, які представлені в наукових працях О. І. Амоші, О. М. Алімова, Б. В. Буркинського, В. О. Богомоллова, Н. І. Верхоглядової, З. В. Герасимчука, В. М. Геєця, О. Г. Гранберга, Б. М. Данилишина, М. І. Долішнього, С. І. Дорогунцова, В. І. Дубницького, Я. А. Жаліло, М. З. Згуровського, В. Ф. Іванюти, А. Б. Кондрашихіна, С. О. Корецької, В. С. Кравціва, Ю. М. Манцевича, В. В. Микитенко, О. М. Невелева, В. І. Поповкіна, В. Г. Прушківського, П. Л. Сука, А. М. Федорищевої, Є. В. Хлобистова, О. В. Царенко, Л. Г. Чернюк, І. К. Чукаєвої, М. Г. Чумаченка, С. М. Шкарлета та інших.

Метою даної статті є визначення та обґрунтування методології побудови та аналізу критеріїв економічної ефективності регіональної економічної політики (РЕП) на основі оцінки ступеню наближення траєкторії розвитку регіональної економічної системи (РЕС) до стаціонарної.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з такого розуміння критерію ефективності економічної політики регіонів, визначимо зміст показників, на основі яких можна оцінити його ефективність. Визначені показники повинні змістовно відповідати обґрунтованому критерію ефективності й дозволяти максимально точно та повно оцінювати його рівень.

В основі визначення показників ефективності лежить ступінь оцінки отриманого ефекту від упровадження регіональної економічної політики. Кількісне ж визначення величини такого ефекту є надзвичайно складною й водночас поки що невирішеною в теоретичному плані проблемою. Спробуємо підійти до її вирішення.

Визначено, що ефект – це кінцевий результат функціонування регіональної системи, який нерозривно пов'язаний з її цільовою функцією, що відображає її призначення. Ефект від упровадження політики економічного розвитку необхідно шукати в показниках розвитку РЕС.

Приймаючи за ефект показники функціонування РЕС, важливо враховувати, що їхня величина є «заслугою» не лише політики економічного розвитку, але й самої РЕС. Тому необхідно в сукупному ефекті визначати частину, яка отримана за рахунок регіональної економічної політики, і частину, яка виникла в результаті функціонування об'єкту управління.

У теоретичному аспекті ця проблема поки що не отримала адекватного вирішення. Разом з тим, якщо виходити з того, що під впливом системи управління об'єкт управління повинен постійно наближатися до поставленої мети (стаціонарної траєкторії системи), то дієвість управління можна оцінювати за рівнем динаміки кінцевих показників. Тобто за ефект управління можна приймати не фактичні рівні досягнутих показників керованого об'єкту, а їх приріст (швидкість або прискорення динаміки) за певний період, який відбувається завдяки управлінню.

Отже, під ефектом регіональної економічної політики будемо розуміти рівень динаміки показників, які визначають збалансований соціально-економічний розвиток регіону за певний період. Тоді зміна часткових показників розвитку РЕС буде відображати ефект від управління окремими процесами в регіоні, динаміка групових індексів – ефект від управління окремими підсистемами, а динаміка комплексного (інтегрального) індексу – ефект від управління регіоном у цілому. Якщо вказані індекси розраховувати через співвідношення фактичних показників розвитку регіону й еталонних, які відображають рівень його сталого розвитку, то їхня динаміка буде характеризувати результативність управління окремими процесами, підсистемами та регіоном у цілому. Формально це матиме вигляд:

$$P_{(pen)} = \Delta \frac{P_{(\phi)}}{P_{(e)}}, \quad (1)$$

де $P_{(pen)}$ – результативність регіональної економічної політики; $P_{(\phi)}$ – фактичний рівень розвитку регіону; $P_{(e)}$ – еталонний рівень розвитку регіону.

Показник, розрахований за формулою (1), буде відображати ступінь наближення фактичного рівня розвитку регіону до еталонного (найкращого).

Для визначення «ціни» такого наближення необхідно, як уже зазначалося, розрахувати показник ефективності регіонального управління. Змістовно він повинен характеризувати співвідношення ефекту, який спричинює РЕП у РЕС, і приросту витрат на регіональне управління. Однак враховуючи можливість викривлення реального рівня ефективності в результаті порівняння абсолютних приростів (унаслідок, наприклад, ділення негативної величини обох показників) доцільним є порівняння їхніх темпів росту.

Формально це може бути представлено таким чином:

$$E_{(pen)} = \frac{T_{PCEC}}{T_{в.у.}}, \quad (2)$$

де $E_{(PEП)}$ – рівень ефективності регіональної економічної політики; T_{PCEC} – темп росту рівня розвитку регіону; $T_{в.у.}$ – темп росту витрат на регіональне управління.

Отриманий за формулою (2) показник відображає відсоткове зростання рівня розвитку РЕС на один відсоток зростання витрат на регіональне управління. Або по-іншому, якою мірою наближення РЕС до сталої траєкторії розвитку забезпечується додатковими витратами на регіональне управління.

Таким чином, на наш погляд, загальна ефективність функціонування регіональної економічної політики може бути визначена на основі застосування формул (1) і (2). Це дозволить як провести її оцінку, так і виявити можливі резерви підвищення. Запропонований підхід до оцінки ефективності регіональної економічної політики вимагає відповідного методичного забезпечення. Тому необхідною стає розробка комплексного методу оцінки ефективності функціонування РЕП.

Головні вимоги, яким має відповідати новий метод, як впливає з попереднього аналізу, повинні бути такими:

1. За базові показники (індикатори) повинні обиратися первинні статистичні дані, які реєструються національною статистикою.

При цьому повинні враховуватися такі вимоги до показників: показність – у даному переліку повинні бути представлені всі основні показники, які характеризують комплексний розвиток регіону, тобто як економічний, так і соціальний та екологічний його розвиток; інформаційна доступність і надійність даних – залучені до аналізу показники повинні бути легко отримувані з офіційних статистичних джерел без значної затримки в часі або порівняно легко обраховуватися на основі статистичних даних для будь-якого регіону; чутливість – показники повинні статистично достовірно змінюватися при зміні умов розвитку РЕС; можливість інтерпретації – кожен індикатор має відображати якийсь аспект соціально-економічного розвитку регіону; економічність – у наборі індикаторів не повинно бути «зайвих» показників, оскільки це ускладнюватиме аналіз [1, 2].

2. Стандартизація показників має проводитися так, щоб можна було легко інтерпретувати стандартизоване значення кожного окремого показника, їхньої сукупності й інтегрального показника в цілому за єдиною шкалою та на основі цього мати повне уявлення про рівень розвитку РЕС.

3. Спосіб зведення часткових оцінок в інтегральну повинен бути достатньо статистично надійним і в той же час простим і зрозумілим для практичного використання працівниками органів регіонального управління.

4. Метод повинен дозволяти правильно відображати динаміку розвитку регіону, що є головною, з точки зору оцінки ефективності управління, вимогою до неї.

5. Він повинен забезпечувати швидкий аналіз комплексного розвитку регіону та служити надійною основою для прийняття управлінських рішень, спрямованих на використання резервів підвищення ефективності управління соціально-економічними процесами в регіоні.

Виходячи з наведених головних вимог до методу оцінки стану й динаміки розвитку РЕС і враховуючи його підпорядкованість аналізу ефективності управління, нами запропоновано метод комплексної оцінки ефективності управління соціально-економічним розвитком регіону.

Реалізація методу передбачає 7 етапів:

1. Формування вихідної інформаційної бази первинних статистичних показників за ряд періодів для проведення аналізу.

2. Стандартизація показників (розрахунок часткових індексів комплексного розвитку регіону) у межах кожного періоду.

3. Розрахунок коефіцієнтів вагомості часткових індексів і їхніх груп.

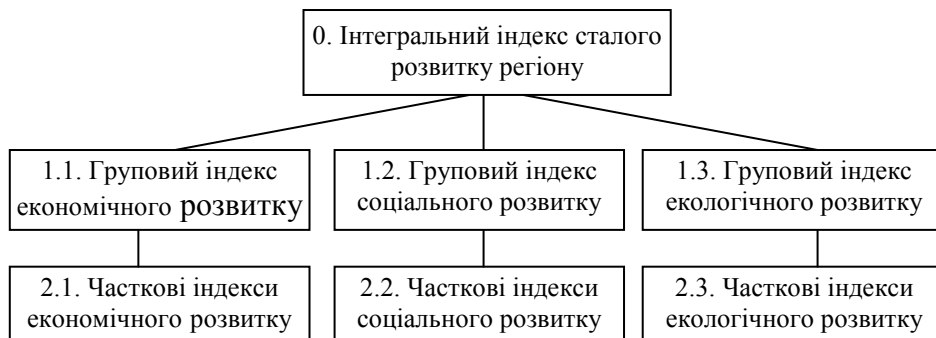
4. Визначення групових індексів економічного, соціального й екологічного розвитку регіону та інтегрального індексу комплексного розвитку регіону за ряд періодів.

5. Розрахунок коефіцієнтів росту часткових, групових та інтегральних індексів.

6. Розрахунок показників результативності й ефективності регіонального управління.

7. Інтерпретація отриманих результатів.

Для створення логічної моделі індикаторів доцільно застосувати метод дерева цілей, який дозволяє впорядковувати множину цілей і представляти їх у вигляді ієрархії, яка відображає їхнє підпорядкування та взаємозумовленість. При побудові дерева цілей узагальнена, генеральна мета по-спідовно декомпонується на підцілі нижчого рівня ієрархії з наступним їх декомпонуванням на підцілі ще нижчого рівня – і так доти, поки не будуть отримані елементарні цілі. Важливим при цьому є те, що підцілі будь-якого рівня забезпечують досягнення своєї вищої мети й у той же час самі є цілями для більш низького рівня ієрархії. Від тоді ієрархічна структура індикаторів сталого розвитку РЕС виглядатиме наступним чином:

Рис. 1. Ієрархія індикаторів сталого розвитку РЕС

На основі ієрархії факторів та індикаторів розвитку регіону формується вихідна інформаційна база, що включає повний набір необхідних для аналізу первинних статистичних показників $X = \{x_{kj}\}$, де k – номер групи, $k = 1, 2, 3$; (1 – економіка, 2 – соціальна сфера, 3 – екологія), j – номер показника в k -й групі, $j = 1, m_k$; m_k – кількість показників у k -й групі.

2. На другому етапі комплексної оцінки ефективності управління соціально-економічним розвитком регіону необхідно провести стандартизацію відібраних показників. Стандартизація як статистичний метод означає приведення множини показників, що мають різні одиниці вимірювання, до однієї основи [3]. Тобто вектор первинних значень ознак $x_{kj} = |x_1, x_2, \dots, x_{m_k}|$ замінюється вектором стандартизованих значень $z_{kj} = |z_1, z_2, \dots, z_{m_k}|$.

З багатьох способів стандартизації, які застосовуються окремими авторами [4-6], на наш погляд, найбільш практичною є стандартизація на основі відношення фактичних показників до їхнього еталонного значення:

$$z_j = \frac{x_j}{a_j}, \quad (3)$$

де z_j – стандартизоване значення j -го показника; x_j – фактичне значення j -го показника; a_j – еталонне значення j -го показника.

Такий спосіб стандартизації дозволяє, по-перше, чітко визначати ступінь досяжності еталонних значень показників, що є важливим для фіксації відхилень у розвитку РЕС, по-друге, отримувати часткові індекси регіонального розвитку вже на етапі стандартизації показників. Надалі, при аналізі рівня ефективності управління соціально-економічними процесами в певному регіоні стає можливим на основі розрахунку динаміки часткових індексів (як потім і групових) виявлення резервів її підвищення.

Головним завданням при цьому є визначення показників-еталонів a_j .

Існує достатня кількість розробок щодо оцінки та вибору еталонних величин для подальшої стандартизації показників. В якості еталонів різні автори пропонують обирати: гранично допустимі величини (стандарти), недотримання яких призводить до порушення сталості розвитку регіону [4]; показники, які відповідають найбільш стабільному розвитку держави в певному році (наприклад, показники 1990 р.) [2]; стратегічні нормативи, які відповідають рівню розвитку передових країн світу, або тактичні нормативи, що досягнуті регіонами-лідерами в Україні [5]; середнє значення відповідних показників по країні, тощо.

Проте недостатній рівень розробки в Україні граничних значень усіх показників, які застосовуватимуться для аналізу, складність отримання інформації з інших країн і незіставність багатьох фактичних даних з рівнем 1990 р., автори пропонують на цьому етапі розвитку країни як еталони використовувати найкращі показники регіонів України, які вже досягнуті в ході соціально-економічного розвитку країни. Варто зазначити, що по мірі вирішення вказаних проблем є доцільним використання в регіональному аналізі й інших еталонів сталого розвитку.

Висновок. В результаті дослідження обґрунтовано, що найбільш прийнятним на сучасному етапі розвитку України критерієм ефективності регіонального управління є міра наближення регіональної економічної системи до рівня сталого розвитку, а під ефектом регіональної економічної політики можна розуміти рівень динаміки показників, які визначають соціально-економічний розвиток регіону за певний період. Опрацьовано науково-методичний інструментарій моделювання алгоритму ефективного функціонування й розвитку політики економічного зростання регіонів шляхом розробки методу комплексної оцінки ефективності управління соціально-економічним розвитком регіону, який включає такі етапи: формування вихідної інформаційної бази первинних статистичних показників за ряд періодів для проведення аналізу; стандартизацію показників (розрахунок часткових індексів комплексного розвитку регіону) у межах кожного періоду; розрахунок коефіцієнтів вагомості часткових індексів і їх груп; визначення групових індексів економічного, соціального й екологічного розвитку регіону та інтегрального індексу комплексного розвитку регіону за ряд періодів; розрахунок показників динаміки часткових, групових та інтегральних індексів; розрахунок показників результативності й ефективності функціонування РЕП; інтерпретацію отриманих результатів.

Література:

1. Амитан В. Н. Инновационное развитие Донецкого региона: состояние и перспективы / В. Н. Амитан, Ю. Н. Киклевич, Д. Е. Філатов ; НАН Украины, Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2002. – 182 с.
2. Лобановская О. И. Формирование экологического сознания и ноосферного общества / О. И. Лобановская, Г. И. Швобс // Экология. – 2001. – № 1. – С. 16–18.
3. Дорофієнко В. В. Інфраструктура сільського господарства України / В. В. Дорофієнко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 6. – С. 12–19.
4. Комірна В. В. Модель змістового наповнення поняття “region” / В. В. Комірна // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 12. – С. 63–66.
5. Бойко-Бойчук О. Типологізація механізмів державного регулювання розвитку міст / О. Бойко-Бойчук // Вісник НАДУ. – 2008. – № 2. – С. 124–132.

Abstract

Strelchenko I.I.

The modeling of efficiency of regional economic polices indicators

The article deals with the problematic issues quantify the quality and efficiency of regional economic policy. It is proved that at the present stage of Ukraine development the most appropriate measure of the effectiveness regional governance is the degree of approximation of the regional economic system's to the stationary trajectory, which corresponds to sustainable development. Developed a method for assessing the effectiveness of the integrated management of socio-economic development of the region.